

В этом случае первый фрагмент реплики *Да хоть щас* представляет собой реакцию на инициирующую реплику – вопросительное предложение, а второй фрагмент *Ну так что? Накрывать?* является стимулом для последующей реакции.

3. В промежуточной реплике формально эксплицирован только стимул, в то время как реакция подразумевается (т. е. носит имплицитный характер):

А. Ключ возьми!

Б. А где?

А. Вот там где мелочь он был.

В данном случае уточняющий вопрос *А где?*, являющийся стимулом для последующей реплики, безусловно, предполагает реакцию согласия выполнить просьбу, причем это согласие эксплицитно в поверхностной структуре высказывания не представлено.

Интересно, что эти подтипы цепочечной модели организации ДЕ представлены в исследованном материале неравномерно с точки зрения их употребительности. Так, наибольшая употребительность зафиксирована для структуры ДЕ с эксплицитно выраженным стимулом и имплицитно выраженной реакцией (48 %); далее следует структура, где промежуточная реплика синкретично совмещает в себе функции и стимула и реакции (32 %); наименее употребительными являются структуры со сложной промежуточной репликой, состоящей из нескольких элементов (20 %). На наш взгляд, данная тенденция обусловлена одним из свойств разговорной речи, а именно стремлением к экономии языковых средств.

Н. У. Чайка (БДПУ ім. М. Танка, Мінск, Беларусь)

ТЭКСТАВАЯ КАТЭГОРЫЯ ЛАКАЛЬНАСЦІ: СРОДКІ І СПАСАБЫ ВЫРАЖЭННЯ

Развіццё сінтаксічнай сістэмы беларускай мовы на сучасным этапе выклікала значнае пашырэнне адзінак дынамічнага сінтаксісу, якія спрыяюць моўнай рэпрэзентацыі тэкставых катэгорый. Знакавая прырода тэкставых катэгорый дазваляе выражаць значэнні на розных узроўнях моўнай арганізацыі.

У апошнія дзесядзігоддзі тэкставыя катэгорыі выступаюць аб'ектам вывучэння даследчыкаў мовы. Кваліфікацыя іх ажыццяўляецца з улікам метадалагічнай базы лінгвістычнага напрамку, у межах якога праводзіцца названае даследаванне. Большасць вучоных згаданыя катэгорыі адносяць да паняццёвых універсальных, якія ўключаюць адзіны тэкставы сэнс і складаюцца з функцыянальна арыентаваных тыпавых кампазіцый рознаўзроўневых моўных адзінак (І. Р. Гальперын) [1]. На думку З. Я. Туравай, кожная тэкставая катэгорыя ўвасабляе асобную сэнсавую лінію тэкста, выражаную групай моўных сродкаў, арганізаваных у адносную ўнутрытэкставую цэласнасць [2]. Відавочна, даследчыкі прытрымліваюцца меркавання, што менавіта сукупнасць тэкставых катэгорый і ўтварае тэкст як камунікатыўную адзінку.

У сучаснай лінгвістычнай літаратуры дастаткова поўна прадстаўлены даследаванні тэкставых катэгорый кагерэнтнасці, кагезіі, завершанасці,

адасобленасці (І. У. Арнольд, М. П. Брандэс і інш.). Аднак апошнім часам тэкставыя катэгорыі даследчыкі прапануюць дзяліць на зместавыя (канцэптуальныя) і структурныя. Пры такім падыходзе тэкставая катэгорыя разумеецца як аб'ектыўная ўласцівасць мастацкага тэксту. Пры гэтым варыятыўнасць праяўляецца ў спосабах яе рэалізацыі – гэта могуць быць сродкі лексічныя, марфалагічныя, сінтаксічныя.

Найбольш часта катэгорыя лакатыўнасці выражаецца *сінтаксічнымі* сродкамі – аднастаўнымі, няпоўнымі і эліптычнымі сказамі. Падобныя канструкцыі павінны ўключаць як мінімум тры пазіцыі – прэдыкат, суб'ект і лакатыў, у якіх атрымліваюць сваё выражэнне кампаненты семантычнай структуры. Кампанент з лакатыўным значэннем выконвае ролю паказчыка семантыкі і з'яўляецца абавязковай умовай рэалізацыі значэнняў тэкставых катэгорый: *Куды ж ты, дачушка? Людзі на парог, а ты за парог* (А. Кудравец); *І дарослыя, і дзеці – // Усе сюды* (З. Бядуля).

Семантыка руху рэалізуецца ў пэўнай колькасці мадэлей канструкцый, дзе тып прэдыката абумоўлівае якасны склад кампанентаў, і сэнсаўтваральны характар набываюць семантычныя кампаненты ў структуры тэксту ў строгай адпаведнасці з пэўным тыпам прэдыката. Тыповым сродкам выражэння лакатыўнасці выступаюць *лексічныя сродкі* – розныя формы іменных часцін мовы – назойнік у форме роднага склону: *Павуцінка залатая – да вясковага двара. Верасовая сцяжынка. Па баках – беразнякі* (Г. Бураўкін); – *Я – да нашых куркулёў! Ну не!* (А. Дзялендзік); займеннік у форме роднага склону: *Шэф, да вас жанчына* (А. Дудараў); назойнік у форме вінавальнага склону: *Інжынер – купец з вшэйшай адукацыяй – у агарод з бульдозерам* (М. Матукоўскі); – *А можа, ён на Петраград, цягнік* (П. Глебка); – *А я – у рэчку! Люблю ў віры наплаваць* (А. Бялевіч).

Відавочна, што пытанне пра тэкставыя спосабы і сродкі выражэння лакатыўнасці з'яўляецца цікавым і актуальным, да таго ж у беларускім мовазнаўстве яно распрацавана недастаткова поўна. Патрабуюць дэталёвага даследавання сродкі і спосабы выражэння статальнай і дынамічнай лакалізацыі ў мастацкіх тэкстах, таму лічым названае даследаванне своечасовым і перспектыўным.

ЛІТАРАТУРА

1. *Гальперин, И. Р.* Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М., 1981.
2. *Тураева, З. Я.* Лингвистика текста : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.» / З. Я. Тураева. – М., 1986.

О. Н. Чалова (ГГУ им. Ф. Скорины, Гомель, Беларусь)

ВАРИАТИВНЫЙ ХАРАКТЕР НАУЧНОЙ ДИСКУССИИ

Как и любой другой речевой жанр, научная дискуссия (НД) характеризуется наличием как неотъемлемых свойств (жанрообразующих признаков), составляющих специфику данного типа коммуникации, так и вариатив-